

บทที่ 11

จริยศาสตร์ของขงจื้อและมหาตมคานธี

หัวข้อ

1. จริยศาสตร์ของขงจื้อ
  - 1.1 ความหมายและความสำคัญของคำว่า “ลี้”
  - 1.2 หลักจริยธรรมของขงจื้อ
  - 1.3 ความดีที่แท้จริงในทัศนะของขงจื้อ
  - 1.4 อิทธิพลของขนบธรรมเนียมประเพณี
  - 1.5 ความคิดทางด้านปรัชญาของขงจื้อ
2. จริยศาสตร์ของมหาตมคานธี
  - 2.1 พระเจ้ามีลักษณะอย่างไร
  - 2.2 ชีวิตที่มีเอกภาพ
  - 2.3 สวเทศีและสวราชยะ
  - 2.4 สรโวทยะ
  - 2.5 การสังเคราะห์จริยศาสตร์และศาสนา
  - 2.6 ความสำคัญและธรรมชาติของศีลธรรม
  - 2.7 ลักษณะของหลักศีลธรรม
  - 2.8 การตัดสินความดีและความชั่ว
  - 2.9 หลักอหิงสาและสัตยาเคราะห์

สาระสำคัญ

1. คำว่า “ลี้” หมายถึง ความประพฤติอันเหมาะสม ความสุภาพอ่อนน้อมแบบฉบับของความประพฤติทางสังคมและศาสนา
2. ลี้ คือ ความสำคัญสูงสุดในการจัดระเบียบและวางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เช่น ผู้ปกครองกับประชาชน บิดากับบุตร พี่กับน้อง สามีกัภรรยา ฯลฯ

3. ในเรื่องการทำความดีตอบแทนความชั่ว ขงจื้อ กล่าวว่า “จงตอบแทนความดีด้วยความดี และตอบแทนความชั่วด้วยความยุติธรรม”
4. ความดีที่แท้จริงอยู่ที่ไหน? ขงจื้อ สอนว่า “ความดีที่แท้จริงอยู่ที่ใจของคน”
5. เรื่องมิตรภาพ มิตรภาพเป็นสิ่งสำคัญมากในชีวิต ผู้ที่รู้จักชีวิตดีจะไม่ลืมมิตร และเป็นมิตรกับเพื่อนบ้านอยู่เสมอ
6. รัฐบาลที่ดีควรยึดหลัก 3 ประการ คือ
  - ดูแลประชาชนให้มีการอยู่ดีกินดี
  - มีกำลังทหารพอสมควร
  - มีความมั่นใจในประชาชน
7. เรื่องการปกครอง ผู้ปกครองต้องให้การศึกษาแก่ประชาชน ผู้ปกครองต้องไม่ทุจริตคดโกง
8. คุณสมบัติของนักปกครอง 3 ประการ
  - มีความเที่ยงธรรมไม่เอินเอียง
  - ไม่ทำการตัดสินอะไรเอาแต่ใจตนเอง
  - เป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
9. ลักษณะจริยศาสตร์ ลักษณะจริยศาสตร์ที่ดีเด่นของมหาตมะคานธี
  - พระเจ้า คือ สันติสุข สัจธรรม แสงสว่าง ความรักและความกล้าหาญ
  - การเข้าถึงพระเจ้า คือการเข้าใจตนเอง
10. พื้นฐานความคิดทางจริยศาสตร์เป็นพื้นฐานแห่งแนวความคิดทางศาสนา
11. หลักศีลธรรมเป็นหลักที่มั่นคงแน่นอนตายตัว และเป็นสิ่งประเสริฐ
12. ผลแห่งการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมย่อมเป็นความดีโดยแท้จริง
13. มโนธรรมคือ ดวงประทีปอันประเสริฐ
14. เจตนาเป็นเครื่องตัดสินความดีและความชั่ว
15. ผลแห่งความดีและความชั่ว พระเจ้าเป็นผู้ประทานให้แก่มนุษย์
16. อหิงสา เป็นหลักจริยศาสตร์ขั้นมูลฐานของคานธี

จุดมุ่งหมาย

เมื่อได้ศึกษาบทที่ 11 เรื่องจริยศาสตร์ของขงจื้อ และมหาตมะคานธี จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายความหมายของคำว่า “ลี” และแสดงถึงความสำคัญของคำว่า “ลี” ได้
2. อธิบายให้เห็นผู้ปกครองหรือผู้ที่มีความสัมพันธ์กันควรปฏิบัติต่อกันอย่างไร
3. ชี้ให้เห็นความสำคัญของมิตรภาพที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตอย่างไร
4. อธิบายถึงลักษณะที่ดีของรัฐบาลและคุณสมบัติที่ดีของนักปกครอง
5. บอกลักษณะที่แท้จริงของพระเจ้าในทัศนะของคานธี
6. อธิบายลักษณะการตัดสินความดีและความชั่ว
7. อธิบายหลักอหิงสาในฐานะที่เป็นหลักจริยศาสตร์พื้นฐานของคานธี
8. เปรียบเทียบวิธีตอบแทนความดีของขงจื้อและคานธี

บทที่ 11

จริยศาสตร์ของขงจื้อและมหาตมคานธี

1. จริยศาสตร์ของขงจื้อ

หลักคำสอนของขงจื้อ เกิดจากเหตุที่ว่าขณะนั้น (ค.ศ. 551) เมืองจีนกำลังแตกแยก มีการรบกันระหว่างแคว้น ปราศจากความสงบและยิ่งไปกว่านั้นในแต่ละแคว้นยังเต็มไปด้วย การกดขี่ คดโกง คนเสื่อมจากศีลธรรมจนยากที่จะฟื้นฟูได้ ขงจื้อตอบปัญหาที่ว่าทำไม คนจึงประพฤติสิ่งที่ไม่ชอบธรรมก็เพราะคนมิได้ประพฤติตามแบบของดี เหมือนอย่าง บรรพบุรุษ

คำว่า “ดี” หมายความว่าอย่างไร

คำว่า “ดี” มีความหมายต่างกันในที่ต่าง ๆ บางครั้งก็หมายความว่า ความ ประพฤติอันเหมาะสม บางครั้งก็หมายความว่าความสุภาพอ่อนน้อม พิธีการและประเพณี หรือพิธีการและดนตรี หรือแบบฉบับของความประพฤติทางสังคมและศาสนา และในความหมายของลัทธิขงจื้อ คือระเบียบของสังคมที่มีทุกอย่างสมบูรณ์ แต่ขงจื้อได้อธิบายไว้ในหนังสือ ลีซี ว่าดีเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ถ้าไม่มีเราคงจะไม่รู้ว่าจะปฏิบัติต่อวิญญาณในโลกนี้ได้อย่างไร หรือจะวางฐานะกษัตริย์กับเสนาบดีอย่างไร ผู้ปกครองกับประชาชน คนแก่กับเด็ก ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างเพศตรงกันข้าม บิดากับบุตร พี่กับน้อง แม้กระทั่งความ แตกต่างกันของความสัมพันธ์ในครอบครัว

ฉะนั้น สุภาพชนจึงยกย่องความสำคัญของ ดี

ขงจื้อ กล่าวต่อไปว่า ความสำคัญของดี และความเที่ยงธรรมเป็นกฎที่สำคัญ ของสังคม โดยอาศัยหลักการเหล่านี้ ทำให้มนุษย์พยายามรักษาหน้าที่และฐานะของตน ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน บิดากับบุตร พี่กับน้อง สามีกับภริยา และเพื่อนกับเพื่อน ให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และทำให้สังคมนั้นมีความสุข

ดี มีความสำคัญอย่างไร

ดี คือ ความสำคัญสูงสุดในการจัดระเบียบและวางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ มี 5 ประการ คือ

- ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน
- ระหว่างบิดากับบุตร
- ระหว่างสามีกับภริยา
- ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน
- ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย

นอกจากความสัมพันธ์ดังกล่าวมาแล้วนี้ ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ วิญญาณในโลก ระหว่างผู้ปกครองกับขุนนาง และระหว่างทูตด้วยกัน แต่ความสัมพันธ์ 5 ประการแรกเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะเป็นรากฐานแห่งความเป็นระเบียบของสังคม

2. เพราะการปฏิบัติแบบดี ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในสังคม อาจมีกฎเกณฑ์ขึ้นได้ และความสงบจะเกิดขึ้นในบ้านในหมู่บ้าน และตลอดไปทั่วประเทศ

ดังนั้น คำสอนของขงจื้อเกี่ยวกับระเบียบของโลกจึงฝังใจมนุษย์อยู่จนตราบเท่า ทุกวันนี้ วัตถุประสงค์ก็คือ ความสัมพันธ์กลมเกลียวกันระหว่างมนุษย์โลกและสวรรค์ ด้วยเหตุนี้ หลักการปฏิบัติระหว่างมนุษย์จึงเป็นไปตามบัญชาของสวรรค์

3. ลักษณะของพิธีในสังคม ซึ่งเป็นผลของการปฏิบัติตามแบบดีจะสังเกตได้จากพิธีของคนโบราณ ผู้แสวงหาสันติและสวัสดิการทางสังคมอย่างเดียวกันและแสดงออกใน กาลเวลาอันเหมาะสม

หลักจริยธรรมของขงจื้อ

หลักจริยธรรมของขงจื้อบางตอนมีความหมายและหลักการที่คล้ายหลักศาสนาอื่น ๆ อาทิเช่น ข้อ 1 ละความชั่วและข้อ 2 ทำความดี ของพุทธศาสนา “อย่าปฏิบัติต่อผู้อื่นในสิ่งที่ท่านไม่ต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อท่าน” ซึ่งคล้ายกับคำสอนในศาสนาคริสต์ียนที่ว่า “จงปฏิบัติต่อผู้อื่นในสิ่งที่ท่านต้องการ ให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อท่าน”

ขงจื้อ ยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายว่า “ในชีวิตฉัน ฉันยึดหลักปฏิบัติอยู่ 4 ประการ คือปฏิบัติต่อบิดาซึ่งต้องการให้บุตรปฏิบัติต่อตน รับผิดชอบต่อเจ้านายซึ่งต้องการให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติต่อตน รับผิดชอบต่อเพื่อนซึ่งต้องการให้เพื่อนปฏิบัติต่อตน รับผิดชอบต่อเพื่อนซึ่งต้องการให้เพื่อนปฏิบัติต่อตน

ในเรื่องการทำดีต่อความชั่ว

ครั้งหนึ่งมีคนถามขงจื้อว่า “ท่านเข้าใจว่า การตอบแทนความชั่วด้วยความดี มีผลไหม?” ขงจื้อตอบว่า “ถ้ากระนั้นท่านจะตอบแทนความดีด้วยอะไร?”

“ตอบแทนความดีด้วยความดีและตอบแทนความชั่วด้วยความยุติธรรม” ดังนั้น เป็นการแสดงความคิดของขงจื้อว่าในสังคมของคนดีแล้วคนชั่วย่อมไม่มีค่าพอจะอยู่ใน ข่ายพิจารณาของเพื่อนมนุษย์

ความดีที่แท้จริงอยู่ที่ไหน?

ขงจื้อ สอนว่า “ความดีที่แท้จริงอยู่ที่ใจของคน มีหลักอยู่ 2 ประการ คือ การ ยอมรับความดีของคนอื่นตามฐานะที่เขาเป็นอยู่ และประพฤติต่อเขาเหล่านั้น” ขงจื้อ ยังกล่าว ต่อไปอีกว่า “รัฐบาลปกครองเพื่อส่วนรวมและแต่ละครอบครัวควรคุ้มกันความดีของคน

ในครอบครัว เพื่อความสุขในครอบครัวด้วย นี่เป็นปรัชญาจริยธรรมและการปกครองของขงจื้อ ความประพฤติและดนตรีเป็นของจำเป็นสำหรับมนุษย์ เป็นสิ่งจำเป็นที่จะขัดเกลาบุคลิกลักษณะของมนุษย์ให้ดีขึ้น เป็นประโยชน์ในการผูกมิตร และรวมทั้งการปกครองด้วย

อิทธิพลของขนบธรรมเนียมประเพณี

ความมีระเบียบของมนุษย์สืบเนื่องมาจากขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองได้ก็ด้วยมีประเพณีโบราณสืบต่อมา ขนบธรรมเนียมประเพณีทำให้คนมีความสนิทสนมกลมเกลียวกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันคนจะเป็นคนได้ก็ด้วยยึดถือประเพณีและการศึกษา ระเบียบของประเพณีนี้ไม่มีสิ้นสุด ประเพณีเป็นสิ่งที่ควรยึดถือ ทำให้เกิดความคิดที่ถูกต้องในด้านต่าง ๆ ความกระตือรือร้น ความแน่วแน่ ความมั่นใจ และความเคารพนับถือประเพณีนี้จะทำให้คนรู้จักชีวิตและโลก และรู้จักก็ต่อเมื่อเราได้ศึกษาและนำมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความคิดและจิตใจ

เรื่องมิตรภาพ

ขงจื้อ กล่าวว่า มิตรภาพเป็นสิ่งสำคัญมากในชีวิต ผู้ที่รู้จักชีวิตดีจะไม่ลืมมิตรและเป็นมิตรกับเพื่อนบ้านอยู่เสมอ เมื่อพูดถึงเรื่องมิตรทั้งหลายแล้ว เราก็มักจะพบเพื่อนดีและชั่ว ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว อย่าคบเพื่อน ถ้าท่านไม่สามารถหาคนที่มีคุณค่าเท่ากับตนเองได้ แต่ขงจื้อไม่เห็นด้วยกับการที่คบแต่คนดีอยู่เสมอ และคอยพยายามหลบหนีเพื่อนชั่ว เพราะเขาคิดว่าอันคนดีย่อมมีความคิดสูงที่จะช่วยเหลือและรู้จักยกโทษให้แก่ผู้อื่น ในการคบเพื่อนนั้นเราต้องมีความคิดที่ว่องไว เราอาจให้เพื่อนปลดลวงเราในเรื่องต่าง ๆ ได้ แต่ไม่ยอมให้เขาทำให้คนอื่นเห็นว่าเราเป็นคนโง่ ผู้ที่มีความคิดดีย่อมสนับสนุนความดีของเพื่อนและชี้ให้เพื่อนชั่วเห็นความชั่วของเขา ความเห็นอกเห็นใจและช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกันทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความราบรื่น ผู้ที่รู้จักชีวิตตนเองแต่ไม่รู้จักการให้ หรือรู้จักช่วยเหลือผู้อื่น คือผู้ไม่ฉลาด นอกจากนั้นขงจื้อยังกล่าวถึงความเคารพนับถือผู้อาวุโส

สรุปความเรื่องมิตรภาพของขงจื้อ “จงแสวงหาเพื่อนที่ดีเท่ากับตัวเอง ความซื่อสัตย์คือ รากฐานของมิตรภาพ ความเป็นมิตรคือการช่วยเหลือและชี้ทางต่าง ๆ ให้ซึ่งกันและกัน”

ในด้านปรัชญาการเมือง ขงจื้อได้ให้ข้อคิดที่รัฐบาลคือศูนย์กลางของการปกครอง การตั้งรัฐบาลเป็นผลของความคิดพิจารณาโดยถี่ถ้วน ขงจื้อเห็นความสำคัญของรัฐบาล 2 ประการคือ

1. การอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนและการสร้างกฎต่าง ๆ รัฐบาลจะดีได้ เพราะสังคมมีขนบธรรมเนียมประเพณีอันดี ซึ่งก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในบ้านเมือง อาจกล่าวได้ว่า กฎหมายเป็นเครื่องมือการปกครองของรัฐบาล ถึงกระนั้นก็ดีผลของการปฏิบัติก็จะต้องมีขอบเขต กฎหมายอาจจะทำให้มนุษย์ดีขึ้น แต่ตัวอย่างต่าง ๆ จากความประพฤติและการปฏิบัติที่ดิ่งงามดีกว่ากฎหมายบังคับ

สำหรับสังคมที่มีกฎหมายใช้ควบคุมอย่างมากมาย ผู้คนที่นี่ก็เลยไม่มีความกระดากอายที่จะทำผิดกฎหมายแต่ถ้าที่ไหนใช้กฎหมายเป็นตัวอย่างที่ดีแล้ว ผู้คนจะรู้สึกกระตักใจและพร้อมเสมอที่จะปรับปรุงตัวเอง กล่าวคือผู้ปกครองควรเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับประชาชน

รัฐบาลที่ดีควรยึดถือหลัก 3 ประการ คือ

1. ดูแลให้เห็นว่ามีอาหารเพียงพอสำหรับประชาชน
2. มีกำลังทหารพอสมควร
3. มีความมั่นใจในประชาชน

ถ้ารัฐบาลจำเป็นต้องสละสิ่งหนึ่งสิ่งใดในการปกครองแล้ว สิ่งแรกที่จะสละได้คือทหาร สิ่งต่อมาคืออาหาร เนื่องจากเหตุผลที่ว่ามนุษย์จะเป็นอย่างไรก็หนีความตายไม่พ้น รัฐบาลจึงไม่อาจที่จะสูญเสียความมั่นใจของประชาชนได้

ความคิดต่าง ๆ ของขงจื้อนี้ น่าสนใจมากพอจะรวบรวมเกล็ดความคิดของขงจื้อเพื่อศึกษาและประดับปัญญาได้ ดังนี้

1. มนุษย์เราไม่สามารถอยู่กับสัตว์ตลอดไปได้ ถ้าไม่ได้อยู่กับมนุษย์ด้วยกันแล้วจะอยู่กับใคร

2. ผู้ที่คิดถึงแต่ความบริสุทธิ์ของชีวิตแต่อย่างเดียวจะทำลายซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์

3. ถ้าว่าโลกเรามีระเบียบเรียบร้อยแล้วไม่จำเป็นต้องศึกษาและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของขงจื้อ

4. ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตนี้มีขอบเขตขงจื้อไม่เคยคิดเลยว่า เขามีความรอบรู้ในวิชาต่าง ๆ เพราะว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เขาคิดว่าคนเราควรที่จะแสดงและเสนอความรู้สึกของตนที่มีอยู่และยอมรับในสิ่งที่ตนไม่รู้ นั่นคือความรู้คิด ความซื่อสัตย์อยู่ทุกแห่งในโลกนี้ และความซื่อสัตย์คือสาเหตุของความตกต่ำของมนุษย์

นอกจากนี้ ขงจื้อพยายามหล่อหลอมคุณลักษณะของคนดีที่โลกต้องการลงไว้ในความหมาย ของ คำว่า "เกียรติ" คนมีเกียรติของขงจื้อสูงส่งน่ารักน่าเคารพ น่าไว้วางใจเพียง

โต โปรดพิจารณาข้อความต่อไปนี้

1. คนมีเกียรติคือ คนที่ไม่ยอมเป็นเครื่องมือของใคร ผู้ปรารถนาจะเป็นผู้มีเกียรติต้องเป็นผู้พูดช้าและทำให้การพูดง่ายแต่การทำยาก
2. ผู้มีเกียรติคือ ผู้ที่ทำตนให้เป็นที่เชื่อถือได้ทุกสถาน ทุ่มเทความพากเพียรพยายามลงไปในการศึกษาหาความรู้ ยึดมั่นอยู่ในความดีจนกระทั่งชีพสลาย
3. ผู้มีเกียรติยอมเป็นคนกล้าเสมอ เพราะเขาเมื่อได้ตรวจสอบพิจารณาด้วยตัวเองภายในดวงใจของเขาแล้ว เขาไม่พบความผิดคิดร้ายอะไรเลย ผู้มีเกียรติทุกคนจึงเป็นคนกล้าไม่มีความกลัว
4. ผู้มีเกียรติยอมจะเย่อหยิ่ง แต่ไม่อวดดีแต่ผู้ไม่มีเกียรติ ย่อมจะอวดดีแต่ไม่เย่อหยิ่งจริง
5. สิ่งที่ยับยั้งขายหน้าสำหรับผู้มีเกียรติ คือ เขาทำไม่ได้อย่างที่เขาคิด
6. ผู้มีเกียรติเมื่อต้องการอะไร เขาจะต้องเอาจากตัวของเขาเอง ส่วนผู้ไม่มีเกียรติเมื่อต้องการอะไรก็พยายามเอาจากคนอื่น

ความคิดในด้านปรัชญา

ขงจื้อมีความคิดสูงในด้านปรัชญาเหมือนกัน ความคิดของขงจื้อคล้ายคลึงกับของสปีโนซ่านักปรัชญาชาวฮอลแลนด์ ซึ่งเกิดภายหลังขงจื้อ ประมาณ 2,000 ปี

ขงจื้อได้แสดงความคิดเห็นทางด้านปรัชญาไว้ว่า

1. ความจริง คือกฎหมายของพระเจ้า ความจริงหมายถึงสิ่งที่รับรู้ความเป็นอยู่ของเรา และศีลธรรมถึงกฎเกณฑ์ที่ควบคุมการเป็นอยู่ของเรา อาศัยความจริงสิ่งนอกตัวเราจึงมีอยู่ ความจริงอันนี้ทำลายไม่ได้ เมื่อทำลายไม่ได้ก็คงอยู่ตลอดไป และมีอยู่ด้วยตัวเอง เมื่อมีอยู่ด้วยตัวเองก็ไม่มีขอบเขต ความจริงเป็นสิ่งที่วิเศษ และประกอบด้วยปัญญาโดยไม่ต้องมีความรู้สักนึกคิด เพราะว่าความจริงไม่มีขอบเขตและอยู่ตลอดไป จึงมีอยู่ในสิ่งที่มีอยู่ทั้งหลาย
2. ธรรมชาติซึ่งสวรรค์มอบให้แก่มนุษย์เป็นสิ่งที่ตั้งงามอยู่ในตัวแล้ว สิ่งใดที่สวรรค์มอบให้สิ่งนั้นเรียกว่า ธรรมชาติ การทำตามธรรมชาติเรียกว่า “มรรค” และการควบคุมมรรคเรียกว่า “คำสั่งสอน”
3. มีผู้ถามขงจื้อว่า ความรู้คืออะไร ขงจื้อตอบว่า “ความรู้ คือการรู้ว่าตัวรู้ในสิ่งที่ตัวรู้และรู้ว่าตัวไม่รู้ในสิ่งที่ตัวไม่รู้”
4. มีผู้ถามว่า ชีวิตคืออะไร ขงจื้อแทนที่จะตอบตามแนวปรัชญา กลับตอบมาในรูปจริยธรรมว่า “ชีวิต คือ ความซื่อสัตย์ คนที่ไม่มีความซื่อสัตย์เหมือนคนที่ตายแล้วและชีวิตที่ไม่มีความซื่อสัตย์ก็เหมือนไม่มีชีวิต ผู้ที่เกิดมาแล้วปราศจากความซื่อสัตย์ก็เหมือนไม่ได้เกิด

มา ฉะนั้นมนุษย์จำต้องถือความซื่อสัตย์เป็นชีวิตทีเดียว

เรื่องการปกครอง

ขงจื้อ สอนว่าผู้ปกครองต้องให้การศึกษาแก่ประชาชน ผู้ปกครองต้องไม่ทุจริตคดโกง และได้แสดงคุณสมบัติของนักปกครองไว้ 4 ประการ คือ

1. มีความเที่ยงธรรมไม่เอินเอียง
2. ไม่ทำการตัดสินอะไรเอาแต่ใจตนเอง
3. เป็นผู้ถือเหตุผลเป็นสำคัญกว่าทิวติ
4. เป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

2. ลักษณะจริยศาสตร์ที่ดีเด่นของมหาตมะคานธี (Mahatma Gandhi)

ลักษณะจริยศาสตร์ที่ดีเด่นของมหาตมะคานธี ซึ่งเราจะได้ศึกษาดังต่อไปนี้ ตามทัศนะของคานธี จุดมุ่งหมายอันสูงสุดทางศีลธรรม ก็คือ การเข้าใจพระเจ้า อย่างแจ่มแจ้ง ข้อสันนิษฐานของคานธีเกี่ยวกับพระเจ้านั้นมีรากฐานอยู่ที่ปรัชญาอุปนิษัทและปรัชญาภควัตคิตตา

พระเจ้านั้นมีลักษณะอย่างไร

พระเจ้าคือ ความสันติสุข สัจธรรม แสงสว่าง ความรักและความกล้าหาญ ลักษณะดังกล่าวมานี้ คือลักษณะของพระเจ้า พระองค์เองก็ต้องเชื่อกฎต่าง ๆ ของพระองค์ ด้วย พระเจ้าไม่ใช่ตัวบุคคล พระองค์คือดวงวิญญาณของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายและจักรวาล

มนุษย์มีอิสรภาพในการเลือกสรรการกระทำของเขา และผลของการกระทำก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวมนุษย์แต่ผลของการกระทำนั้นพระเจ้าเป็นผู้มอบให้แก่มนุษย์

ชีวิตที่มีเอกภาพ

คานธี เป็นผู้สนับสนุนนาราดรภาพให้เกิดมีขึ้นในโลกว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียวซึ่งสิงสถิตอยู่ในดวงวิญญาณของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย จึงก้าวหน้าต่อไปเกิด โดยมีความเชื่อว่าพระเจ้าสิงสถิตอยู่ในทฤษฎีอหิงสาของคานธีได้กลายเป็นเรื่องที่น่าสนใจกันโดยทั่วไป ทฤษฎีว่าด้วยการบริการสาธารณะและอหิงสามีรากฐานมาจากปรัชญาศาสนา (คือศาสนาฮินดูที่คานธีนับถือ) คานธีกล่าวว่า “หน้าที่ของข้าพเจ้าคือการรับใช้พระเจ้าและเพราะฉะนั้นจึงรับใช้มนุษยชาติ” (My duty is service of God and therefore service of humanity)

สวเทศีและสวราชยะ (Swadeshi and Swarajya)

สวเทศีและสวราชยะ คืออะไร ซึ่งเราจะได้ศึกษาต่อไป

การต่อสู้เบื้องต้นของคานธีก็สร้างขึ้นมาจากความคิดอันเดียวกันคือ สวเทศี

และสุวราชยะ การเข้าใจพระเจ้าอย่างแจ่มแจ้งเป็นจุดมุ่งหมายอันสูงสุดของชีวิต เราสามารถเข้าใจพระเจ้าได้ในทุกแห่งทุกมุม ดังนั้น การเข้าใจพระเจ้าจึงหมายถึงการเข้าใจตนเอง (สุวราชยะ)

เมื่ออธิบายในแง่ของสังคมวิทยาแล้ว การเข้าใจตนเองนี้หมายถึงการเป็นตัวของตัวเอง ทางเศรษฐศาสตร์, รัฐศาสตร์ และสังคมเป็นเพราะการเข้าใจตนเองได้ตั้งอยู่บนรากฐานปรัชญาสังคมนี้เอง คานธีจึงได้เริ่มต่อสู้เพื่อความเป็นตัวของตัวเอง “สุวเทศี” ก็คือจิตใจที่ฝังลึกอยู่ในตัวเราซึ่งคอยควบคุมเราให้รับใช้สิ่งแวดล้อมเฉพาะหน้าของเรา (คือชาติของเรา) แทนที่จะหันไปรับใช้สิ่งที่อยู่ห่างไกลจากตัวเรา” (หมายถึงการเป็นทาสรับใช้ชาติอื่น)

การใช้สุวเทศีก่อให้เกิดความเป็นอิสระในตัวเองของปัจเจกชนและสังคมและนอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความรักประเทศของชนอีกด้วย ถึงแม้ว่าคานธีจะเป็นนักนิยมชาติอื่น ๆ ก็ตามแต่ในขณะที่เดียวกันเขาเป็นบุคคลผู้รักประเทศของเขาอย่างรุนแรง คานธี กล่าวว่า “ข้าพเจ้าต้องการให้อารยธรรมทั่วโลกเข้ามาแผ่ไพศาลในประเทศของข้าพเจ้าอย่างอิสระเต็มที่ แต่ข้าพเจ้าขอปฏิเสธที่จะยอมตัวเป็นทาสอารยธรรมเหล่านั้น”

สุรวาทยะ (Sarvodaya)

การบริการสาธารณชนก็เป็นวิธีการเข้าถึงพระเจ้าอย่างหนึ่ง เพราะว่าพระเจ้าแทรกซึมอยู่ในทุก ๆ คน ตามทัศนะของมหาตมะคานธี สุวเทศี สุวราชยะและสุรวาทยะคือ ระดับขั้นในการเข้าถึงพระเจ้า คำว่า สุวราชยะ มาจากคำว่า สุวเทศี และคำว่า สุรวาทยะ มาจากคำว่า รามาราชยะ

อุดมคติของสุรวาทยะก็คือ อุดมคติของรามาราชยะนั่นเอง สุรวาทยะ หมายถึงการพัฒนาการทั้งหมดของปัจเจกชน จุดมุ่งหมายของการพัฒนาการก็คือการสถาปนาสังคมให้มั่นคงในสถาบันศาสนา ภาษาและวัฒนธรรมโดยเปิดโอกาสให้ปัจเจกชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถาบันเหล่านั้นอย่างเท่าเทียมกัน

การสังเคราะห์จริยศาสตร์และศาสนา

เมื่อมหาตมะคานธีได้สังเคราะห์จริยศาสตร์และศาสนาเข้าด้วยกันแล้ว เขาก็ได้ให้ความเห็นว่า จริยศาสตร์มิได้ย้ายศาสนาแต่ประการใด แนวความคิดทางจริยศาสตร์เป็นพื้นฐานแห่งแนวความคิดทางศาสนาหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคำสอนทางศาสนาดังอยู่บนรากฐานของจริยศาสตร์ ดังนั้น จริยศาสตร์และศาสนาจึงเป็นส่วนสมบูรณ์ของกันและกัน เมื่อเราละทิ้งหลักศีลธรรมเราก็กลายเป็นคนไม่มีศาสนาไปทันที”

ความสำคัญและธรรมชาติของศีลธรรม

จริยศาสตร์กระตุ้นให้เราอภิปรายปัญหาเรื่องความถูกต้องและความผิดพลาดและให้กระทำโดยไม่มี ความยึดมั่น ถือมั่น เพื่อที่จะบรรลุถึงความดีซึ่งเป็นเรื่องของอุดมคติที่สูงที่สุด

จริยศาสตร์สร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้สำหรับสังคมและปัจเจกชน ดังนั้นจริยศาสตร์จึงเป็นสิ่งสากล

“ลักษณะอีกอันหนึ่งของกฎศีลธรรมก็คือว่า กฎศีลธรรมนั้นเป็นกฎแน่นอนและตายตัว” ด้วยเหตุนี้ศีลธรรมที่สูงที่สุดจึงเป็นสิ่งสากล

คานธีได้ให้ทัศนะว่า เราจะสร้างความยุติธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างไร? และนโยบาย อันนี้ (ความยุติธรรม) เราจะแสวงหาได้อย่างไร? รัฐบาลเพียงเท่านั้นหรือ หรือว่ารัฐซึ่งได้เรียนรู้ความจริงข้อนี้แล้วจึงจะมีความผาสุกได้ ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีผลสะท้อนตอบสนอง “ไม่มีปัจเจกชนคนใดและไม่มีชาติใดสามารถล่วงละเมิดกฎศีลธรรมโดยไม่ถูกลงโทษ” (หมายความว่าใครทำผิดก็ต้องรับผิด)

การสังเคราะห์จริยศาสตร์และรัฐศาสตร์

โดยทำนองนี้มหาดมะคานธีก็ได้สังเคราะห์จริยศาสตร์และรัฐศาสตร์เข้าด้วยเช่นเดียวกันทั้งรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ควรมีรากฐานตั้งอยู่บนหลักศีลธรรม หลักการที่ว่า อำนาจ คือ ความถูกต้องเป็นของเก่าแก่โบราณและปัจจุบันนี้ไม่นำมาใช้กันอีกแล้ว การไม่เบียดเบียนและความเมตตากรุณาเป็นหลักศีลธรรมที่สำคัญ “หลักศีลธรรมที่สูงที่สุดดังที่เราได้ทราบแล้วนั้นคือ เราควรทำงานโดยไม่หยุดหย่อนเพื่อความดีของมนุษยชาติ”

ลักษณะของหลักศีลธรรม

มหาดมะคานธีได้แสดงลักษณะของหลักศีลธรรมไว้ดังนี้

1. หลักศีลธรรมเป็นหลักที่มั่นคงหรือคงที่แน่นอนและตายตัว
2. หลักศีลธรรมเป็นสิ่งสากลและทุกคนเข้าใจโดยทั่วไป
3. หลักศีลธรรมเป็นสิ่งประเสริฐ
4. ผลของการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม ย่อมเป็นความดีโดยแท้จริง
5. ประวัติศาสตร์แห่งหลักศีลธรรมคือประวัติศาสตร์แห่งความดีโดยสิ้นเชิง
6. ประวัติศาสตร์แห่งหลักศีลธรรม หมายถึงประวัติศาสตร์แห่งการตัดสินใจที่มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งเข้าใจโดยทั่วกันและเป็นหลักศีลธรรมที่แน่นอนและตายตัว
7. มโนธรรมคือดวงประทีปอันประเสริฐ ดังนั้นมโนธรรมจึงเป็นผู้พิทักษ์หลัก

ศีลธรรม

การตัดสินความดีและความชั่ว

กิจกรรมต่าง ๆ ทั้งหมดมิได้เป็นเครื่องตัดสินทางศีลธรรม มหาตมะคานธีผู้เป็นนักเหตุผลนิยมและนักจริยศาสตร์ถือว่าการกระทำที่มีเจตนาอย่างเดียวก่อนนั้นเป็นเครื่องตัดสินทางศีลธรรมการกระทำที่ดีที่ได้นั้นต้องมีความตั้งใจดีและผลของความดีนั้นมีได้อยู่ภายใต้การควบคุมของเรา แต่มีสิ่งหนึ่งที่คอยให้รางวัลแก่เราสิ่งนั้นคือพระเจ้า

สรุปแล้วเจตนาเป็นเครื่องตัดสินความดีและความชั่ว ผลแห่งความดีและความชั่วพระเจ้าเป็นผู้ประทานให้แก่มนุษย์

อหิงสาและสัตยาเคราะห์ (Non-violence and Satyagraha)

ตามทัศนะของคานธี วิธีการที่ยอดเยี่ยมที่สุดคือ อหิงสาและสัตยาเคราะห์ คานธีอธิบายความแท้จริงว่า มีค่าเท่ากับพระเจ้าหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ความแท้จริงคือพระเจ้า ความแท้จริงนั้นมีอยู่ในจิตใจ คำพูดและการกระทำ

สัตยาเคราะห์เป็นจุดมุ่งหมายที่สูงสุดของปัจเจกชนและสังคม บุคคลผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์แล้วก็ควรปฏิบัติความแท้จริง อหิงสา การไม่ขโมย การครองชีวิตโสด และความไม่โลภอยากได้สิ่งของของคนอื่นมาเป็นของตน สัตยาเคราะห์เป็นทั้งวิธีการและจุดมุ่งหมาย สัตยาเคราะห์ในฐานะที่เป็นวิธีการ หมายถึงการยืนยันต่อความแท้จริง ส่วนความพยายามยอมนำมาซึ่งจุดมุ่งหมาย โดยอาศัยอหิงสาวีธี ดังกล่าวมาแล้ว เช่น การไม่ยอมให้ความร่วมมือและการอดอาหาร คานธีก็ได้ประสบผลสำเร็จมาแล้วในทางการเมืองโดยอาศัยวิธีการนี้

อหิงสา (Non-violence)

อหิงสาเป็นหลักจริยศาสตร์ขั้นมูลฐานของคานธี คานธีได้เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “อหิงสาหรือความไม่เบียดเบียน คือกฎที่เป็นต้นตระกูลของเรา ส่วนความเบียดเบียนเป็นกฎแห่งความโหดร้าย”

บรรดากฎห้าประการดังกล่าวมาแล้วข้างบนที่มีไว้สำหรับบุคคลผู้ถือสัตยาเคราะห์นั้น การไม่เบียดเบียนเป็นคุณธรรมที่สูงสุด ความแท้จริงและความไม่เบียดเบียนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเปรียบเหมือนมือกับถุงมือ

คานธีได้อธิบายต่อไปว่าการเข้าใจความแท้จริงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ถ้าปราศจากอหิงสา การครองชีวิตโสด การไม่ขโมย ความไม่โลภ ก็หมายถึงอหิงสาเหมือนกัน

“ถ้าท่านตอบแทนความดีด้วยความดีนั้น เป็นเพียงการตกลงต่อรองกันตามธรรมดา แต่ถ้าท่าน

ตอบแทนความชั่วด้วยความดีนี้สิ จึงเป็นอำนาจในการถ่ายทอดนุศลงจะมอดมลายลงโดย
สิ้นเชิง” (มหาตมะ คานธี)

สรุปเนื้อหาสำคัญในบทที่ 11

1. จริยศาสตร์ของขงจื้อ ถ้าจะกล่าวสรุปก็คือหลักการ “ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน” หรือ “เอาใจเขามาใส่ใจเรา” โดยแบ่งบุคคลที่เกี่ยวข้องกันไว้ 5 คู่ คือ
  1. ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง
  2. บิดากับบุตร
  3. สามีกับภรรยา
  4. พี่กับน้อง
  5. เพื่อนกับเพื่อน
2. ขงจื้อสอนว่า “สิ่งใดที่ท่านไม่ต้องการให้ใครทำต่อท่าน ก็จงอย่าทำสิ่งนั้นต่อผู้อื่น”
3. คุณงามความดีต่าง ๆ ที่ขงจื้อสอน เช่น การทำตนให้เหมาะสม, ความจริงใจ, ความซื่อสัตย์, ความรักการศึกษา, ความยุติธรรม การบำเพ็ญประโยชน์, ความเคารพ, ความรู้จักประมาณ, ความสงบและการค้นหาความจริง
4. การตอบแทนความดีและความชั่ว ขงจื้อสอนว่า “จงตอบแทนความดีด้วยความดีและตอบแทนความชั่วด้วยความยุติธรรม (คัมภีร์ลี้กี้ 14 36)
5. “ปัญญา, การบำเพ็ญประโยชน์, ความเป็นผู้มีกำลังใจเข้มแข็ง สิ่งเหล่านี้เป็นคุณธรรมประจำโลก” (คัมภีร์ลี้กี้ 28 2)
6. “ความดีที่แท้จริงอยู่ที่ใจของคนมีหลัก 2 ประการ คือ การยอมรับความดีของคนอื่นตามฐานะที่เขาเป็นอยู่และประพฤติต่อเขาเหล่านั้น”
7. คุณธรรม 5 ข้อสำหรับนักปกครอง
  - 1) การบำเพ็ญประโยชน์ หมายถึงการทำงานเพื่อความผาสุกสวัสดิ์ของประชาชน
  - 2) ความถูกต้อง ไม่พึงทำสิ่งที่ท่านไม่ต้องการให้ผู้อื่นทำแก่ท่าน
  - 3) ความเหมาะสม จงประพฤติต่อประชาชนที่ท่านปกครองด้วยอริยาสั้ยไมตรีอันดีงามอยู่เสมอ
  - 4) ปัญญา จงใช้ปัญญาและความเข้าใจเป็นเครื่องนำทาง
  - 5) ความจริงใจ จงมีความจริงใจต่อทุกคนที่ท่านเกี่ยวข้อง เพราะขงจื้อสอนว่า “ปราศจากความจริงใจเสียแล้วโลกก็จะเกิดขึ้นไม่ได้”
8. รัฐบาลที่ดีควรมีหลัก 3 ประการ
  - 1) ดูแลให้เห็นว่ามีอาหารเพียงพอสำหรับประชาชน

- 2) มีกำลังทหารพอสมควร
- 3) มีความมั่นใจในประชาชน
9. ขงจื้อพยายามหล่อหลอมคุณลักษณะของคนดีที่โลกต้องการลงไว้ในความหมายของคำว่า “กั๊ยรติ” คนมีกั๊ยรติ คือ คนที่ไม่ยอมเป็นเครื่องมือของใคร
10. ผู้มีกั๊ยรติ คือที่ำทำตนให้เป็นที่เชื่อถือในทุกสถาน ทุ่มเทความเพียรพยายามลงไปในการศึกษาหาควรรู้ ยึดมั่นอยู่ในความดีจนกระทั่งชีพสลาย
11. ผู้ที่มีกั๊ยรติยอมจะเยอหยิ่ง แต่ไม่อวดดี แต่ผู้ไม่มีกั๊ยรติยอมจะอวดดี แต่ไม่เยอหยิ่งจริง
12. สิ่งที้อบอายขายหน้าสำหรับผู้มีกั๊ยรติ คือเขาทำไม่ได้อย่างที่เขาพูด
13. คุณสมบัติสำหรับนักปกครอง 4 ประการ
  - 1) มีความเที่ยงธรรมไม่เอนเอียง
  - 2) ไม่ทำการตัดสินอะไรเอาแต่ใจตนเอง
  - 3) เป็นผู้ถือเหตุผลเป็นสำคัญกว่ากฎฐิ
  - 4) เป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
14. ลักษณะจริยศาสตร์ที่ดีเด่นของมหาตมะคานธี
  - 1) จุดมุ่งหมายอันสูงสุดของศีลธรรม การเข้าใจพระเจ้าอย่างแจ่มแจ้ง
  - 2) พระเจ้าคือความสันติสุข สัจธรรม แสงสว่าง ความรักและความกล้าหาญ
  - 3) พระเจ้าไม่ใช่ตัวบุคคล พระองค์คือดวงวิญญาณของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย
15. คานธี กล่าวว่ำ “หน้าที่ของข้าพเจ้าคือการรับใช้พระเจ้าเพราะฉะนั้นจงรับใช้มนุษยชาติ”
16. คานธีได้สงเคราะห์จริยศาสตร์และศาสนาเข้าด้วยกัน แนวความคิดทางจริยศาสตร์เป็นพื้นฐานแห่งแนวความคิดทางศาสนา ดังนั้นจริยศาสตร์และศาสนาจึงเป็นส่วนสมบูรณ์ของกันและกัน เมื่อเราละทิ้งหลักศีลธรรมเราก็กลายเป็นคนไม่มีศาสนาไปทันที
17. คานธี ได้สงเคราะห์จริยศาสตร์และรัฐศาสตร์เข้าด้วยกัน หลักการที่ว่า “อำนาจคือความถูกต้อง เป็นของเก่าแก่โบราณและปัจจุบันนี้ไม่ได้นำมาใช้กันอีกแล้ว การไม่เบียดเบียนและความเมตตากรุณาเป็นหลักศีลธรรมที่สำคัญ” หลักศีลธรรมที่สูงที่สุด คือ เราควรทำงานโดยไม่หยุดหย่อนเพื่อความดีของมนุษยชาติ”
18. หลักศีลธรรมเป็นหลักที่มั่นคง แน่นนอนและตายตัว เป็นสิ่งประเสริฐ เป็นสิ่งสากลและทุกคนเข้าใจโดยทั่วไป ผลของการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมยอมเป็นความดีโดยแท้จริง

19. มโนธรรม คือ ดวงประทีปอันประเสริฐ ดังนั้น มโนธรรมจึงเป็นผู้พิทักษ์หลักศีลธรรม
20. เจตนาเป็นเครื่องตัดสินความดี ความชั่ว ผลแห่งความดีและความชั่วพระเจ้าเป็นผู้ประทานให้แก่มนุษย์
21. คานธี กล่าวว่า “ถ้าท่านตอบแทนความดีด้วยความดีนั้น เป็นการตกลงต่อรองกันตามธรรมดา แต่ถ้าท่านตอบแทนความชั่วด้วยความดี จึงเป็นอำนาจในการถ่ายถอนอกุศลมูลจะมอดมลายลงโดยสิ้นเชิง”
22. คำว่า สุวเทสี สุวราชยะ และสุรวโทยะ คือ ระดับชั้นในการเข้าถึงพระเจ้า
23. สุวเทสี คือ การเป็นตัวของตัวเอง ความรักชาติหรือชาตินิยม
24. สุรวโทยะ คือ การพัฒนาการทั้งหมดของปัจเจกชน การสถาปนาสังคมให้มั่นคง
25. สุวราชยะ คือ การเข้าใจตนเอง
26. สุวเทสี กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ การไม่ยอมเป็นทาสรับใช้คนอื่นหรือชาติอื่น และการเป็นตัวของตัวเองทางการเมือง การศึกษา การปกครอง และทางเศรษฐกิจ
27. สัตยาเคราะห์ คือ การถือสัจจะ สัจจะมีลักษณะดังนี้
  - 1) เป็นกัมมันตภาพ คือ การแสดงออก
  - 2) ทำลายกฎที่ไม่ถูกต้อง
  - 3) ไม่เปิดโอกาสให้เกิดหึงสาขึ้น
  - 4) มีความรักในทุกคน
  - 5) การปรองดองบนหลักแห่งความจริง
  - 6) การปฏิเสธการใช้กำลังอาวุธ
  - 7) วิวัฒนาการ คือ การเปลี่ยนแปลงจากกายภาพไปสู่จิตภาพ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญ
28. สิ่งที่แท้จริงเป็น “ทิพยภาวะ” มนุษย์ทุกคนมีทิพยธาตุ ทิพยธาตุจะปรากฏออกมาได้หลายอย่าง เช่น ความมีเหตุผล การรู้จักคิด และเจตจำนงเสรี ฯลฯ

ประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นเนื้อหาสำคัญในบทที่ 11 ซึ่งนำมากล่าวทบทวน เพื่อให้ นักศึกษาอ่านเข้าใจง่ายขึ้น

ปณฺญา ว ธเนน เสยฺโย

ปณฺญานันฺนแลประเสริฐกว่าทรัพย์ (นัย.ม.ม. 13/413) (พุทธศาสนสุภาษิต)

สากจฺฉาย ปณฺญา เวทิตพฺพา

ปณฺญาพึงรู้ได้ด้วยการสนทนา (นัย.ขุ.อุ. 25/178) (พุทธศาสนสุภาษิต)

คำถาม - คำตอบบทที่ 11

1. คำว่า “ลี” หมายความว่าอย่างไร?
  - ความประพฤติอันเหมาะสม
  - ความสุภาพนอบน้อม
  - แบบฉบับของความประพฤติทางสังคมและศาสนา
2. ทำไมคนจึงเสื่อมจากศีลธรรม ขงจื้อได้ตอบปัญหานี้ว่าอย่างไร?
  - เพราะคนไม่ได้ปฏิบัติตามแบบของลี
3. ลี มีความสำคัญอย่างไร?
  - ลี คือความสำคัญสูงสุดในการจัดระเบียบและวางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์
4. ตามทัศนะของขงจื้อความดีที่แท้จริงอยู่ที่ไหน?
  - ความดีที่แท้จริงอยู่ที่ใจของคนมีหลักอยู่ 2 ประการ คือ การยอมรับความดีของคนอื่นตามฐานที่เขาเป็นอยู่และประพฤติต่อเขาเหล่านั้น
5. ขงจื้อสอนว่า “อย่าปฏิบัติต่อผู้อื่นในสิ่งที่ท่านไม่ต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อท่าน” คล้ายกับคำสอนในคริสตศาสนาว่าอย่างไร?
  - “จงปฏิบัติต่อผู้อื่นในสิ่งที่ท่านต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อท่าน”
6. ขงจื้อมีทัศนะเกี่ยวกับมิตรอย่างไร?
  - มิตรภาพเป็นสิ่งสำคัญมากในชีวิตผู้ที่รู้ชีวิตดี จะไม่ลืมมิตรและเป็นมิตรกับเพื่อนบ้านอยู่เสมอ
7. ขงจื้อมีทัศนะเกี่ยวกับการดำรงชีวิตอย่างไร?
  - ความเห็นอกเห็นใจและช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความราบรื่น ผู้ที่รู้จักชีวิตตนเองแต่ไม่รู้จักการให้หรือรู้จักช่วยเหลือผู้อื่นคือผู้ไม่ฉลาด
8. ขงจื้อมีทัศนะเกี่ยวกับรัฐบาลอย่างไร?
  - รัฐบาลที่ดีควรมีหลัก 3 ประการคือ
    1. ดูแลให้เห็นว่ามีอาหารเพียงพอสำหรับประชาชน
    2. มีกำลังทหารพอสมควร
    3. มีความมั่นใจในประชาชน

9. คนที่มีเกียรติในทัศนะของขงจื้อคือคนเช่นไร?
- คนที่มีเกียรติคือคนไม่ยอมเป็นเครื่องมือของใคร
  - ผู้มีเกียรติคือผู้ที่ตนให้เป็นที่เชื่อถือได้ในที่ทุกสถาน
  - ผู้มีเกียรติยอมเป็นคนกล้าเสมอ
  - สิ่งที่ยับอายขายหน้าสำหรับผู้มีเกียรติคือเขาทำไม่ได้อย่างที่เขาพูด
  - ผู้มีเกียรติเมื่อต้องการอะไรเขาจะต้องเอาจากตัวเอง ส่วนผู้ไม่มีเกียรติเมื่อต้องการอะไรก็พยายามเอาจากคนอื่น
10. ความจริงคืออะไรในทัศนะของขงจื้อ?
- ความจริงคือกฎหมายของพระเจ้า
  - ความจริงคือสิ่งที่มีอยู่ในสิ่งทั้งหลาย
  - ความจริงเป็นสิ่งวิเศษ
11. ขงจื้อมีทัศนะเกี่ยวกับธรรมชาติอย่างไร?
- ธรรมชาติคือสิ่งซึ่งสวรรค์มอบให้แก่มนุษย์ เป็นสิ่งที่ตั้งงามอยู่ในตัวแล้ว สิ่งใดที่สวรรค์มอบให้สิ่งนั้นเรียกว่า “ธรรมชาติ”
12. ความรู้คืออะไร
- ขงจื้อ ตอบว่า ความรู้คือการรู้ตัวรู้ในสิ่งที่ตนรู้ และรู้ว่าตัวไม่รู้ในสิ่งที่ตัวไม่รู้
13. ชีวิตคืออะไร
- ขงจื้อตอบว่า “ชีวิตคือ ความซื่อสัตย์ คนไม่มีความซื่อสัตย์คือคนที่ตายแล้ว และชีวิตที่ไม่มีความซื่อสัตย์ก็เหมือนไม่มีชีวิต
14. ขงจื้อมีทัศนะเกี่ยวกับผู้ปกครองอย่างไร?
- ผู้ปกครองต้องให้การศึกษาแก่ประชาชน
  - ผู้ปกครองต้องไม่ทุจริตคดโกง
15. ขงจื้อได้แสดงคุณสมบัติของนักปกครองไว้อย่างไรบ้าง
- มีความเที่ยงธรรมไม่เอนเอียง
  - ไม่ทำการตัดสินอะไรเอาแต่ใจตนเอง
  - เป็นผู้ถือเหตุผลเป็นสำคัญกว่าทฤษฎี
16. ตามทัศนะของคานธีจุดหมายอันสูงสุดทางศีลธรรมคืออะไร?
- การเข้าใจพระเจ้าอย่างแจ่มแจ้ง

17. พระเจ้ามีลักษณะอย่างไรในทัศนะของคานธี
- ความสันติสุข, สัจธรรม, แสงสว่าง ความรักและความกล้าหาญ
18. อะไรเป็นเครื่องตัดสินความดีและความชั่วตามทัศนะของคานธี
- เจตนาอย่างเดียวนั้น

ปัญญา นราน์ รตน.

ปัญญาเป็นรัตนะของนรชน (ส.ส. 15/50) (พุทธศาสนสุภาษิต)

ปัญญา โลกสุมี ปชโชโต

ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก (ส.ส. 15/60) (พุทธศาสนสุภาษิต)

นตฺถิ ปัญญาสมา อภา.

แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี (ส.ส. 15/9) (พุทธศาสนสุภาษิต)

แบบฝึกหัดบทที่ 11

1. อะไร คือ หลักจริยศาสตร์ที่สำคัญของขงจื้อและรัฐมีหน้าที่ปฏิบัติต่อประชาชน อย่างไร อธิบาย
2. อะไร คือ ลักษณะที่ดีเด่นในจริยศาสตร์ของมหาตมะ คานธี อธิบาย
3. ท่านมหาตมะ คานธี ได้ส่งเคราะห์จริยศาสตร์เข้าด้วยกันกับศาสตร์อื่น ๆ เพราะมีเหตุผลอย่างไร อธิบาย
4. อะไร คือ หลักจริยศาสตร์ขั้นมูลฐานของมหาตมะ คานธี และคานธีมีวิธีการตัดสินความดีและความชั่วอย่างไร อธิบาย